

k základním půdním typům) a V. Němejcová-Pavůvková probírá postlužiánský vývoj lengyelské kultury na Slovensku (objekty č. 149/72, 239/73 a 240/73 ze Svodína). Moravský výzkum malované keramiky je zastoupen pouze sumární statí P. Košťuríka o II. stupni MMK a přehledem J. Kovárnika o vývoji osídlení s MMK na jihozápadní Moravě.

Statí I. Pavlů o neolitických rondelích v Čechách (pozoruhodné shody objektu z Bylan 1 s kruhem v Těšeticích-Kyjovicích) se posouváme dále k západu, do oblastí, kam lengyelská k. středního Podunají silně vyzářovala a kde ovlivnila až posléze transformovala starousedlíky s VK. Příspěvek M. Zápotocké (Die Unter-schiede und Übereinstimmungen zwischen der Lengyel-Kultur und den Gruppen mit stichverzierter Keramik: die Interpretationsmöglichkeiten) je prototypem klasické paralelizace obou civilizací, jejichž kontaktní zónu autorka dobře zná a s výjimečným citem pro archeologický materiál průběžně studuje. Podobného rázu je referát D. Kaufmanna (Der Spätlengyel-Horizont im älteren Mittelneolithikum des Elbe-Saale-Gebietes), poukazující na složitost vývoje středního Německa, kde lengyelský vliv způsobil mnohotvarost kulturního vývoje, často zjednodušovaného na schematických tabelárních přehledech více, než je únosné. J. Lichardus pak ve své statí (Lengyel IV und dessen kulturelle Vermittlerrolle bei der Herausbildung der frühen Kupferzeit Mitteleuropas) ukazuje v širších souvislostech podíl, který lengyelská civilizace (zejména na úrovni fáze Brodzany-Nitra) měla při vzniku řady periferních lengyeloidních kultur západní části střední Evropy. V severním směru, kde se vlivy ze středního Podunají kříží s vlivy z Potisí, vznikají na území Polska lengyelsko-polgáarské skupiny; jejich vývoj resumuje, bohatými ilustracemi doprovází a chronologickou tabulkou (str. 321) doplňuje J. K. Kozłowski. Jediným, zato obsažným a faktograficky bohatým příspěvkem z oblasti lengyelského „křemenářství“ je statí M. Kaczanowské (Aus den Studien der Feuersteinindustrie der Lengyel-Kultur), která vlastní tematiku uzavírá.

Bádání o lengyelské civilizaci doznalo v posledních decénních velkých rozměrů a značně zrychlilo tempo; vyrostla nová generace specialistů, vžily se nové výzkumné metody, zobecnil interdisciplinární přístup, vznikly celé týmy odborníků různých oborů. Nové myšlenky, nová fakta, nové interpretace jsou výsledkem rozšiřujícího se procesu poznání. Množí se také mezinárodní setkání, na nichž se konfrontují výsledky jednotlivých tvůrčích center i jednotlivců. Je to jev na jedné straně potěšitelný, na druhé straně i varující: zdá se, že není možno 1—2krát do roka přicházet s novými, dokonale propracovanými závěry; autoři proto mají tendenci se opakovat či nutit se k novým pohledům na problémy násilím. V tom je možno spatřovat nebezpečí jisté inflace myšlení. Naštěstí však archeologie přináší rok co rok vesměs nějaký nový originální materiál, který je sám o sobě schopen zaujmout. Také účastníci jednotlivých konferencí se značně obměňují, takže přívál informací z takovýchto setkání nehrozí změlením.

Recenzovaný sborník, pečlivě připravený maďarskými kolegy a také vytištěný na slušné grafické úrovni, není v žádném případě dokladem samoúčelné akce. Přes jistou disproportionálnitu jednotlivých příspěvků a nestejně zastoupení hlavních oblastí existence lengyelské kultury znamená opětý posun v poznání vytěšeného tématu vpřed. Navíc je třeba velmi ocenit aktuálnost konference, která je dokladem rozvíjení tradic bádání, jež v minulosti země sehrálo ve vědě významnou roli.

Vladimír Podborský

Janusz Kruk—Sarunas Milisauskas, **Bronocice. Osiedle obronne ludności kultury lubelsko-wolyńskie (2800—2700 lat p. n. e.)**, IHKM PAN, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1985, 139 str., 25 obr., 14 kreslených a 25 statistických tabulek.

V kooperaci IHKM PAN a univerzity státu New York v Buffalo (USA) proběhl v několika minulých letech (prvá sondáž 1967; vlastní práce 1974—1977) výzkum

výšinné lokality v Bronocicích (gm. Działoszyce, woj. Kielce). Polykulturní naleziště, osídlené v rozpětí 3200—2200 př. n. l., poskytlo cenné archeologické materiály. Recenzovaná práce je prvním z připravovaných svazků, které mají výsledky výzkumů systematicky zveřejnit. Týká se jednorázového osídlení lokality v mladém neolitu (starším eneolitu českého pojetí), osídlení lidem lubelsko-volyňské kultury (2800 až 2700 př. n. l.).

Jak poukazují sami autoři ve 2. kapitole, je lubelsko-volyňská kultura (dále LVK) dosud velmi málo známa; není sjednoceno ani její pojmenování (dosud nejčastěji „skupina bíle malované keramiky“). Autoři jí připisují význam samostatné kultury, kterou považují (z metodologického hlediska plným právem) za nejsevernější větev polgárského okruhu (str. 10). Dnes dostupné materiály představují LVK jako monolitní celek, bez zřetelných teritoriálních zvláštností a postižitelného chronologického vývoje (jediná vývojová fáze); nejasné jsou její počátky, stratigraficky zdůvodněna je její současnost se střední fází severo-zakarpatských lengvlsko-polgárských skupin a předčasnost vůči závěrečné fázi vývoje KNP.

Osada lidu LVK v Bronocicích je typem výšinného opevněného sídliště. Připomíná jihovýchodopolská výšinná sídliště lidu KNP. Rozkládá se na kulminačním místě mírného sprašového návrší a je po obvodě obehnaná příkopem (obvod příkopu, měřený na jeho vnitřním okraji, činí asi 594 m) s vnitřní souběžnou palisádou. Tato fortifikace obepíná širší oválnou plochu 210×168 m (delší osa ve směru V—Z) o výměře 2,4 ha (včetně příkopu 2,8 ha). Stopy osídlení lidem LVK jsou však zjistitelné i mimo opevnění.

Výzkum osady v Bronocicích spočíval v 6 výkopech sondážních či maloplošných rozměrů o celkové výměře 1930 m². Bylo jím zachyceno a vytěženo 52 sídlištních jam, 1 kostrový dvojhrob a 5 vzorků příkopu a palisády. Vzhledem k celkově malé ploše odkryvů se nepodařilo identifikovat žádný obytný objekt (kulové jámy však se našly), snad s výjimkou polozemnice č. 1 ve výkopu C 3. Dislokace sídlištních objektů je — pokud to lze z dosavadního výzkumu objektivně posoudit — nepravidelná; koncentrace větších jam se zdá existovat uprostřed opevněné plochy. Prozkoumané sídlištní objekty jsou časově jednotné (není tu vzájemných superpozicí), pouze ve 2 případechivně opevnění situovaných jam byla zjištěna superpozice příkopem.

Pozoruhodným objevem je nález dvojhrobu (dospělých muže a ženy) etážovitě konstruované na výzkumné ploše uprostřed opevněné plochy. Spodní široká hruškovitá část hrobové jámy obsahovala pohřeb muže v sedící poloze s vysoko pokrčenými nohama a pohřeb ženy ve skrčené poloze na levém boku (muž s vyhojeným mechanickým zraněním lebky, na kostech ženy stopy zánětlivých procesů); oba skelety svědčí o nevysokém vzrůstu (167 cm a 149,6 cm) a subtilní tělesné stavbě pohřbených jedinců. Mrtvým přidali do hrobu 4 nádoby a masitou potravu (14 zvířecích kostí). Spodní podlaží hrobu bylo v zúženém ústí uzavřeno dřevěnou kulatinou a spáry byly vymazány hlínou. Na takto upraveném dně vyššího podlaží položili další milodary: nádobu, pískovcovou desku, srpovou čepelku a hrot a roh tura. Na hrob pak navršili hlíněnou mohylku.

Velmi důležité je zjištění fortifikačních prvků osady. Sestává z příkopu, vnitřní palisády a předpokládaného násspu. Výzkumem se sice podařilo rekonstruovat průběh příkopu, ale nezjistil se počet a druh vstupů do opevnění. Příkop sám měl původně podobu rovnoramenného trojúhelníka s prodlouženým hrotem vespod (š při ústí 202—296 cm, hl 222—290 cm; průměrně tedy $2,5 \times 2,5$ m). Spodní a střední část výplně příkopu tvořilo sedimentační souvrství většího počtu mikrovrstviček, výplň svrchní (erozí značně deformované) části byla jednodušší, odlišná barevně i příměsí starších elementů osídlení lokality (BR I). Nepočtený archeologický inventář z výplně příkopu (keramika, zvířecí kosti, štípané kamenné artefakty) má odpadový charakter. Palisádový žlab sledoval příkop z vnitřní strany ve vzdálenosti 2—3,5 m; na jeho dně se podařilo zjistit stopy po kůlech vsazovaných do země ve vzájemné vzdálenosti 20—30 cm; zjištěitelná hloubka kůlů v základové rýze činila 110—126 cm. Autoři rekonstruují hlinitý nássp na vnitřní straně příkopu; měl být na bázi široký 4—5 m a vysoký 2—2,5 m; excentricky z něho měla vyrůstat palisáda, která procházela tělesem valu hluboko do podloží (celková výška kůlů by musela dosahovat nejméně 4 m). Tato představa — opírající se o experimentální rekonstrukce neolitických fortifikací v západní Evropě (zvl. Aldenhovener Platte) — se ovšem zdá být poněkud nereálná, i když otázka využití hlíny, získané hloubením příkopu, myšlenku valu vnucuje.

Ve druhé části práce podávají autoři přehled mobiliáře osady. Tvoří jej soubor 5787 předmětů, z toho 1614 kusů zvířecích kostí; nejdůležitější je kolekce keramiky (3935 jedinců), ač ani ta není příliš početná. Kamenné a kostěnné předměty jsou vzácné.

Keramika je analyzována z hlediska technologického, výzdobného a typologického. Autoři rozlišili 6 tříd (skupin) nádob (I—VI; obr. 23): nálevkovité hrnce, amfory se širokým břichem a úzkým hrdlem, široké mísovitě nádoby s dvojkónickým tělem, vysoké kónické mísy, mísy na duté nožce a kónické pohárky. Zvláště třída I. a IV. je uvnitř ještě diferencována do řady variant. Korelační matice výskytu jednotlivých keramických typů (obr. 24) prokázala vysoký stupeň homogenity keramického souboru, což odůvodňuje závěr o chronologické uzavřenosti osady. Na základě nevelké příměsi střepů jamkovo-hřebenové keramiky nadhazují (ale neřeší) autoři otázku možných vztahů LVK k němenskému okruhu severovýchodoevropského neolitu.

Poměrně velkou pozornost věnují autoři souboru ŠI z Bronocic (209 kusů). Index produktivity tohoto souboru (132 odštěpků a suroviny : 77 nástrojů) — 1,71 — je velmi nízký a nesvědčí o příliš intenzivní výrobě na lokalitě (osada „uživatelů“ ŠI). Materiály jsou analyzovány tabelárně z hlediska použité suroviny, z technologického a morfologického hlediska.

Okrajově jsou zmíněny 2 drobné měděné předměty, 4 ozdoby z mušlí a několik kostěných nástrojů (šídla, dlátko); nenašly se broušené kamenné nástroje.

V závěrečných kapitolách se řeší především otázky chronologické a hospodářsko-společenenské.

Trvání osady lidu LVK v Bronocicích je stratigraficky vymezeno z jedné strany zánikem osady nejstarší fáze KNP (BR I) a z druhé strany založením pohřebiště KNP wiórecké a luboňské fáze (BR II, III). Kombinací dat C^{14} z obou hraničních sídlištních fází a využitím přímého radiokarbonového data docházejí autoři k datování osady mezi léta 2800—2700 př. n. l. (nekalibrované chronologie), přičemž soudí, že doba trvání osady byla kratší než 100 let. Sledováním vztahů k jiným známým sídlišťům LVK uzavírají, že bronocická osada reprezentuje mladší etapu vývoje LVK (str. 81); zde si protirečí, neboť úvodem uvádějí LVK jako chronologicky monolitní celek. Měla by být současná se skupinou Hunyadi-halom, starší fází skupiny Lažňany, pozdní fází skupiny Złotniki-Wyciąże a klasickou (wióreckou) fází malopolské KNP. ŠI bronocické osady vykazuje vztahy (přítomnost tzv. volyňského pazourku) k triplyské kultuře fáze B II a C I.

Hospodářskou stránku života lidu bronocické osady částečně osvětlují paleobotanické zbytky (překvapením je snad jen přítomnost žita jako plevele) a osteologický materiál. Skladba kostí ukazuje převahu domácích zvířat, ale 18,9 % kostí patří fauně lovné. Metodicky cíleným studiem struktury osteologického materiálu došli autoři k pozoruhodným závěrům stran velikosti a složení občinného stáda (32—40 kusů skotu, 4 prasata, 4 drobní přežvýkavci); předpokládána porážka 6—7 kusů zvířat (4—5+1+1) měla obyvatelům osady (teoretický předpoklad: 50—100 osob, přesněji minimálně 56—57 osob) přinést ročně něco přes 1 tunu masa. — Naznačené výsledky těchto analyticko-kombinačních úvah lze — vzhledem k poměrně úzké pramenné bázi — považovat pouze za hypotetické (zvl. počet drobných přežvýkavců se zdá být příliš nízký), avšak metodický postup je následováníhodný.

Recenzovaná práce je příkladem racionálně koncipované pramenné monografie. Nejde v žádném případě o publikaci typu fontes; naopak převládá tu teoreticky dobře fundované zobecnění výsledků terénního výzkumu modelové lokality. Aniz snížili dokumentační hodnotu knihy, redukovali autoři popisné pasáže na minimum a všechny potřebné údaje předložili čtenáři ve formě přehledných statistických tabulek a obrazového materiálu. Zájemce tak získává bez složitého vyhledávání utříděné informace, které může použít jednak jako podklady k dalšímu vyhodnocení, jednak ke srovnávacímu studiu. Autoři se viditelně snažili využít vypovídacích schopností (ne vždy nejkvalitnějších) materiálů až po krajní mez únosnosti a i to je třeba plně ocenit, zvláště když jsou si sami vědomi určité hypotetičnosti svých závěrů.

Knížka je vybavena solidní grafickou a fotografickou dokumentací. Obsáhlé anglické resumé (str. 109—121) ji činí přístupnou i široké neslovanské zahraniční odborné veřejnosti.

Vladimír Podborský